

A svájci csődjog illetve a magyar felszámolási-szanálási jog időszzerű kérdéseit vitatták meg a résztvevők az első napon, amelyre több hazai intézmény elküldte képviselőit. A második napon a társasági jog rövid helyzetértékelésére került sor.

A konferencia rangját jelzi egyebek között az is, hogy a svájci küldöttséget az Intézet igazgatója, Alfred E. Overbeck igazgató vezette. A küldöttségben részt vett Josef Woyanne, az Intézet Felügyelő Bizottságának elnöke, Walter A. Stoffel igazgatóhelyettes, Eugen Bucher a berni Egyetemről, Manfred Rehinder a zürichi Egyetemről, Ervin Kramer a St. Gallen-i Főiskoláról, és Harro von Senger ugyancsak a zürichi egyetemről.

A magyar küldöttséget Harmathy Attila, az Intézet igazgatóhelyettese vezette, és az Intézet munkatársain kívül részt vettek még a munkában az állami és jogtudományi karok képviselői, valamint Sárközy Tamás, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem professzora.

Hétfőn délelőtt az első előadást Harmathy professzor megnyitó szavai után Sándor Tamás tartotta az új magyar felszámolási és szanálási jogszabályokról, illetve ezek gyakorlatáról. Bevezetésképpen röviden áttekintette a magyar fizetésképtelenségi jog utóbbi negyven évének gyakorlatát, és rámutatott azokra a gazdasági és jogpolitikai okokra, amelyek miatt elengedhetetlenül vált egy, a nemzetközi gyakorlatkal konform új szabályozás kidolgozása.

Előadásában hangsúlyozta, hogy komoly gyakorlati tapasztalatokkal még nem rendelkezünk, de már ma is láthatók azok a koncepcionális hibák, amelyek miatt az új jogi szabályozás nem érheti el maradéktalanul célját. Ilyennek minősítette például, hogy a reorganizáció eszméje szinte teljes egészében kimaradt a szabályozásból, és szemben a legújabb nyugat-európai törekvésekkel, a magyar megoldás nem biztosít kellő teret a veszteséges vállalatok újbóli sikeres gazdasági talpraállításához. Sándor Tamás referátumának egyik erőssége a rendkívül széles és mély összehasonlítás volt, különös tekintettel természetesen a svájci csődjogra.

A vitát követően Walter A. Stoffel szólt a svájci csődjog jelentőségéről, különleges megoldásairól, részletesen elemezve az eltéréseket, amelyek főleg eljárásjogi vonatkozásban jelentkeznek az egyéb nyugat-európai megoldásokhoz képest.

Délután mintegy az elméleti vita

folytatásaként a konferencia résztvevői látogatást tettek a Veszprém megyei Építőipari Vállalat központi székházában, ahol Krankovics István miniszteri biztos tájékoztatta a vendégeket az első felszámolás alatt álló hazai nagyvállalat helyzetéről. A látogatás azért volt egyebek között rendkívül érdekes, mert jól jelezte azokat a gyakorlati funkciózavarokat, amelyeknek egyik oka a jogszabályi felépítés hiányossága.

A tanácskozás második napján a résztvevők a társasági jog aktuális kérdéseinek szenteltek figyelmüket. Magyar részről Sárközy Tamás tartott főreferátumot.

Előadásában — egy rövid történeti visszapillantás után — a főhangsúlyt a modern magyar társasági jog hiányából adódó problémákra helyezte, rámutatott arra, hogy társasági jogunk jelenlegi, kisit felemás állapota is szerepet játszik abban, hogy az 1984-es vállalati szervezetszervezés még nem tudta beváltani teljes mértékben a hozzáfűzött reményeket. Lényegében megoldatlan még a társasági jogi alapon működő nagyszervezetek kérdése, nagyon nehéz — adott esetben jogszabályilag kizárt — az egyik egyik szervezeti formációból való átmenés a másikba.

Befejezést sürgette az új magyar társasági törvény megalkotását, ami már az igazságügyi Minisztérium jogalkotási programjában is szerepel.

A vita során a svájci megoldásokat ugyancsak W.A. Stoffel ismertette.

A konferencia Alfred von Overbeck igazgató zárszavával ért véget, aki kiemelte a konferencia jelentőségét és hangsúlyozta, hogy különösen ma napság időszzerű az eltérő társadalmi rendszertől országok kutatóinak minél gyakoribb találkoztása, s egyben bejelentette, hogy a második svájci-magyar jogásznapiakra 1988 őszén Zürichben kerül sor.

Bár a konferencia kedden délután hivatalosan véget ért, de a résztvevők előtt még gazdag szakmai és kulturális program állt, hiszen a következő nap a svájci delegáció tagjai a Balaton-felvidék kulturális nevezetességeivel ismerkedtek.

Csütörtökön délután Budapestre való visszaérkezést követően Eugen Bucher professzor, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen tartott az egyetem oktatóinak és hallgatóinak előadást, míg Alfred von Overbeck professzor a Magyar Jogász Szövetségben számolt be a svájci nemzetközi magánjogi törvénytervezet munkájának állásáról.

Pénteken délelőtt a delegáció tagjai az Állam- és Jogtudományi Intézet vezetőivel találkoztak, megbeszélve a jövőbeni együttműködés kereteit.

Pólay Elemér

A modern magánjog római jogi gyökerei

1986. május 15—17. között rendezte meg a fenti címmel a Római Állami Egyetem (Università' degli Studi „La Sapienza”) az első magyar—olasz jogászkonferenciát, karöltve az Eötvös Loránd Tudományegyetemmel és a Római Magyar Akadémiával. A koloviumon az előadó magyar és olasz római jogászok és civilistákon kívül nagy számban vettek részt a római és más olasz egyetemek professzorai, tanárai és több száz egyetemi hallgató is.

A konferenciát Mario *Talamanca* professzor, a „La Sapienza” Egyetem Jogi Karának dékánja (maga is neves római jogász) nyitotta meg. Bevezető előadást tartott *Dósa István*, a Római Magyar Akadémia igazgatója, Feliciano *Serrao* professzor, a Római Egyetem Római Jogi Továbbképző Intézetének (Scuola di Perfezionamento in Diritto Romano) igazgatója, valamint *Hamza Gábor* professzor, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Jogi Kara Római Jogi Tanszékének vezetője.

Ezt követően a program szerint Massimo *Brutti*, a Római Egyetem római-jogász professzora tartotta meg előadását „A joggal való visszaélés és az exceptio doli” címmel. Brutti professzor elsősorban a joggal való visszaélés újkori elméleti megítélésével foglalkozott, részletesen elemezve a német pandektisták (Windscheid, Dernburg, Schlossmann) teóriáit, és azok hatását az olasz jogtudományra (Frisoli). Ezt követően Brutti professzor a joggal való visszaélést a római jog forrásai alapján elemezte. Ebben a körben behatóan foglalkozott az exceptio dolival. Megállapította, hogy ez a jogeszköz, amely igen széles körű mérlegelést tett lehetővé az ítélkezésben, a joggal való visszaéléssel szemben az egyik fontos garanciát jelentette. Végül arra a következtetésre jutott, hogy a római jogban — éppúgy, mint a modern jogban — a joggal való visszaélés szabályozását a normatívitás és az ítélkezési diszkrecionalitás kettőssége jellemezte.

Pólay Elemér egyetemi tanár, JATE Állam- és Jogtudományi Kar (Szeged).

Ugyancsak a joggal való visszaéléssel foglalkozott a következő előadó, *Sáránai Imre*, az ELTE professzora. „A joggal való visszaélés általános tilalmának előzményei a római jogban” címmel tartott előadása önmagában véve is dokumentálja, hogy a polgári jogászkörök érdeklődési köre a római jog is szélsőségesen beletartozik. Sáránai professzor a joggal való visszaélést mint a jog társadalmi rendeltetésével ellentét, többnyire károkozó, veszélyeztető szándékkal való joggyakorlást definiálta. Megállapította, hogy a klasszikus római jog a joggal való visszaélés általános tilalmát nem ismeri. Ennek oka azonban nem a római jogtudomány alapvetően kaszisztikus módszerében keresendő, hanem abban, hogy egy általános tilalom kimondása abban az időben még nem volt időszerű. Bár a „*qui suo iure utitur, neminem laedit*”-elv látszólag tényleg enged ugyan a joggal való visszaélésnek, de a rómaiakra mindig is jellemző volt egy bizonyos közösségi gondolkodás, amelynek jegyében az individuum szabadságát bizonyos esetekben alávették a közösség érdekeinek. Ez tükröződik az Ulpianustól származó „*honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*” elvben, valamint a tulajdoni korlátozásokban, az *utilis actio*-kban, és különösen az *actio doli*-ban. Ezek a szabályok azt bizonyítják, hogy a joggal való visszaélés tilalmának előzményei megtalálhatók a római jogban.

Az előbbi témakörkhöz is kapcsolódott Adolfo *Di Majo*, a Római Egyetem magán-jogászprofesszora. „A jóhiszeműség elve: római jogi gyökerek és a fejlődés a modern jogban” címmel tartott előadása. Előadásának első részében Di Majo professzor a római jogi *bona fides*-elvvel foglalkozott. Egyebek között rámutatott arra, hogy ennek az elvnek az alkalmazására az ítélkezés körében és eredetileg csak a merev civiljogon kívüli viszonyokban kerülhetett sor, a klasszikus korban azonban a bona fides a ius civile területén is szerephez jutott. Előadásának modern jogi részében Di Majo professzor azt emelte ki, hogy kezdetben a polgári törvénykönyvekben a jóhiszeműség elvének jelentősége csökkent, mert a bírói joggal szemben az írott jog normatív szerepe vált meghatározóvá, utóbb azonban a judikatúra szerepének ártérkékelésével összefüggésben — ezt már a BGB és az 1942-ben kibocsátott olasz Polgári Törvénykönyv is illusztrálja — a jóhiszeműség elve ismét előtérbe került, és

ez a kedvező tendencia napjainkban is kimutatható.

Az ezután következő három előadás egy újabb témakör, a felelősség egyes kérdéseit érintette. *Földi András*, az ELTE római jogi tanszékének adjunktusa „A másért való felelősség római jogi gyökerei” címmel tartott előadást. Megállapította, hogy míg a felelősség kérdéseinek mind a románisztikái, mind a civilisztikái irodalom igen nagy figyelmet szentel, a felelősség egyik sajátos részterülete, a másért való felelősség átfogó vizsgálatával a tudomány máig adós maradt. Az előadó a másért való felelősséget mint az objektív és a szubjektív felelősséghez képest önálló esetcsoportot határozta meg, melynek alapján a felelőssé tette személy olyan károkért felel, amelyeket egy vele szerződési vagy egyéb jogilag releváns kapcsolatban álló személy egy harmadiknak vétkesen okozott. Ennek a hárompólusú jogviszonynak négy alaptípusa különíthető el, amelyek közül a legfontosabb a teljesítési segédért való felelősség. Nem tekinthető a másért való felelősség körébe tartozónak a tisztán objektív (pl. a szállodai, biztosítási) felelősség. A másért való felelősségnek egységes szabályozása sem a római jogban, sem a modern jogban nem alakult ki, ugyanakkor mind a modern jogban, mind pedig a római jogban kimutatható az említett négy esetcsoport, és bizonyos általános rendező elvek meglete. Az előadó a másért való felelősség római jogi kaszisztikáját áttekintve megállapította, hogy a másért való felelősség adekvát konstrukciója a *culpa in eligendo* volt, amely már a klasszikus korban megjelent.

A másért való felelősséggel foglalkozott a következő előadó is. Feliciano *Serrao*, a Római Egyetem római jogászprofesszora „A másért való felelősség a praetori edictumtól az 1942. évi olasz Magánjogi Kódexig” címmel megtartott előadásában hangsúlyozta, hogy a felelősségi alakzat kialakulásának hátterében a kereskedelmi kapcsolatok fellendülése, a rabszolgartató viszonyok és a római családi hatalmi struktúra álltak. A másért való felelősség római jogi konstrukciói közül kiemelte a noxális felelősséget, az ún. actiones adiecticiae qualitatis, valamint a receptum nautarum, cautionum et stabulariorum jelentőségét, és bementatta a jogi megoldások hatását az Olasz Polgári Törvénykönyv szabályaira. Kiemelte, hogy míg az olasz semmitőszék gyakorlatában a vétkességi gondolat — gyakran vélelmezett formában — még ma is nagy szerepet

játszik, a római jogban a felelősség konstrukciói sokkal szélesebb körűek voltak, ami az antik jogi konstrukciók jelentőségét példázza.

Tágabb értelemben ugyancsak a felelősség témaköréhez kapcsolódott *Pólay Elemér* szegedi professzor „A személyiség polgári jogi védelmének római gyökerei” címmel tartott előadása. Pólay professzor mindenekelőtt arra utalt, hogy a személy és a személyiség nem azonos fogalmak. A személyiség a modern jogtudomány által kialakított fogalom, amely a személyekhez kapcsolódó eszmei értékek összességét jelenti, amelyeket a jog a maga büntető és polgári eszközeivel véd. Az eszmei személyiségi értékek védelmének előfeltétele az élet és a testi épség védelme, amelyekről már a római jog legrégibb ismert forrásai is gondoskodtak. Azután Pólay professzor áttekintette a személyes szabadság egyesülési, a vallásszabadság magánjogi védelmét, majd részletesen foglalkozott a becület és a jó hírnév jogi védelmével. Bemutatta annak az évezredek fejlődésnek az ívét, amely a XII. Táblás Törvény iniuriájával kezdődött, és a posztklasszikus-juszinianuszi jogban kimondott generálklauzulában („*Generaliter iniuria dicitur omne, quod non iure fit*”) tetőzött be. Pólay professzor kitért a szellemi értékek jogi védelmének kérdésére is. Általánosságban megállapította, hogy a római jog nem a személyiséget, mint olyannak védte. A mai személyiségvédelemnek megfelelő római jogi szabályok elsősorban a rabszolgartatók mint jogalanyok jogi védelmét tették teljesebbé. A jogi személyek (universitas, corpus) ilyen védelméig azonban a rómaiak nem jutottak el. A védelmet csak a személyegyesülés tagjai élvezhették.

A következő előadások egy nem kevésbé jelentős téma, a jogügyletek és a szerződések kérdéseit tárgyalták. *Hamza Gábor* budapesti professzor „Fejlesztések a szerződésfogalomról a római jogban és az antik Mediterráneum jogaiban” címmel tartott előadást. Először a szerződés fogalmát az újkori kodifikációk viszonylatában elemezte, és rámutatott arra, hogy a kontinentális európai jogi dogmatika — a római joghoz hasonlóan — a szerződés lényegét az akarati elemben látja, míg az angolszász jogban a szerződés tana a consideration-doktrínán alapul. Az antik jogokra áttérve azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy az antik Mediterráneum jogaiban mennyiben érvényesült a római jogi gyökerekre visszanyúló szerződéskonstrukció, és hogy a ró-

maiak szerződés-koncepciója mennyire állt összhangban a kor valóságával. Hamza professzor felhívta a figyelmet a prekoncepciók, az önkényes visszavetítés veszélyeire. Hangsúlyozta annak jelentőségét is, hogy a szerződés adott esetekben maga is jogforrás lehet, mint ez néhány auctor (Cicero, Quintilianus stb.) művei alapján is igazolható. Hamza professzor foglalkozott továbbá az antik görög jogoknak a szerződésekre vonatkozó szabályai-val is. Végül arra a következtetésre jutott, hogy a római jog és az antik Mediterraneum jogai az általuk kínált alternatívák révén a modern dogmatika számára is aktualitással rendelkeznek.

Giovanni Battista Ferri, a Római Egyetem magán-jogászprofesszora „Hagyomány és újítás a jogügylet jog-címének szabályozásában (az 1865. évi Polgári Törvénykönyvtől az 1942. évi Polgári Törvénykönyvig)” címmel tartott előadást. Ferri professzor felvázolta a két kódex létrejöttének társadalmi és politikai hátterét, és rámutatott arra, hogy a francia Code civil nagymértékben hatott az 1865. évi Codice civile-re, és ez a hatás az ügyleti tan körében is kimutatható. A jelenleg is hatályos, 1942-ben kiadott Polgári Törvénykönyvvvel kapcsolatban Ferri professzor megállapította, hogy az ugyan tükrözi létrejöttének sajátos politikai körülményeit, de ez a tény dogmatikailag nem zárja ki a kódex viszonylagos függetlenségét a fasiszta kor ideológiájától. Ennek tulajdonítható, hogy a törvénykönyv a II. világháborút követően is lényeges módosítások nélkül hatályban maradt. Az ügyleti jogcím szabályozásával kapcsolatban azt hangsúlyozta, hogy az szubjektív elemeket is tartalmaz, és ezért a kontrollfunkció betöltésére kevésbé alkalmas.

Vékás Lajos, az ELTE professzora „Társadalmi tulajdon és római jogi eredetű szerződéstípusok” címmel tartott előadást. Rámutatott arra, hogy a szocialista polgári törvénykönyvek a szerződési jog szabályozása tekintetében nem térnek el jelentősen a kontinentális jogrendszerek római jogra visszamenő hagyományaitól, és ezek az eltérések — amelyek nem jelentősebbek, mint az egyes burzsoá törvénykönyvek közötti különbségek — sem a szocialista tulajdonviszonyokkal függenek össze. Vékás professzor hangsúlyozta, hogy a szerződéstípusítás alapvetően a római jog, közelebbről a formuláris perrend alkotása, és szemléletesen példázza a római jog magas színvonalát és máig terjedő hatását. A szerződéstípusítás ké-

sőbbi fejlődését áttekintve megállapította, hogy míg a kontinentális jogrendszerek átvetik a római jogi típusrendszert, addig az angol common law önálló utakon jár és jut el — a kontinentális gyakorlatot megelőzve, az 1602. évi Slade's Caseben — a szerződések kötelező erejének általános elismeréséhez.

Antonio Masi, a Római Egyetem római jogász-professzora „A jogügyletek érvénytelensége és hatálytalansága: római fogalmak és modern kategóriák” címmel tartott előadást. Utalt arra, hogy e téma kutatásánál nem az okoz nehézséget, hogy a rómaiak a jogügyletek általános fogalmát nem dolgozták ki, hanem sokkal inkább az, hogy ezen a területen meglehetősen nagy a terminológiai bizonytalanság. Felhívta a figyelmet a modern jogi kategóriáknak a római jogba való visszavetítéséből adódó veszélyekre. A francia Code civil és az 1865. évi olasz polgári törvénykönyv érvénytelenséggel kapcsolatos szabályait elemezve arra a megállapításra jutott, hogy azok elemossák a semmisség és a megítámadhatóság közötti határokat, amihez a múlt század végi francia és olasz szakirodalomban a nem létező ügylet és a semmis ügylet közötti határok elmosódása járul. Az 1942. évi Codice civilevel kapcsolatban megállapította, hogy az a semmisség és a megtámadhatóság kérdését a pandektisztika alapján szabályozta. Előadásának további részében behatóan elemezte az érvénytelenség római jogi terminológiáját, és megállapította, hogy a novatiónál a nem létező és a semmis ügylet elhatárolása különös jelentőséggel rendelkezik. Végül arra a következtetésre jutott, hogy az 1942. évi Olasz Polgári Törvénykönyv érvénytelenségi szabályai lényegében a római jogon alapulnak.

Az utolsó előadást Roberto Bonini, a Bolonai Egyetem római jogász-professzora tartotta „A restauráció kódexei Olaszországban és a római jogi hatások problémája” címmel. Bonini professzor vázolta azt a történelmi helyzetet, amelyben Napóleon bukását követően a különböző olasz államokban a magánjogi kódexek megszülettek. Megállapította, hogy az olasz államok többségének magánjogi törvénykönyvei a napóleoni kódex séma-ját és konstrukcióját követték. A római jognak ezekre a kódexekre gyakorolt hatását elemezve arra mutatott rá, hogy a közvetlen római jogi hatás gyakran kisebb volt annál, mint amit a római jog recepciója számára kedvező politikai viszonyok lehetővé tettek.

Kitért a kontinuitás és diszkontinuitás fogalmának a jogtörténetben való alkalmazhatóságára. Előadása végén a római jognak az 1865. évi és az 1942. évi Olasz Polgári Törvénykönyvre gyakorolt hatásával kapcsolatosan utalt arra, hogy ezt a kérdést a szakirodalom mindeddig nem tette átfogó vizsgálat tárgyává.

Mindegyik előadást érdemi, tartalmas és sokszor igen polemikus hangvételű vita követte, amelyben az előadók kivül a jelenlevő professzorok és más résztvevők is bekapcsolódtak. Ezeket a vitákat és a konferencia eredményeit Giovanni Pugliese, a Római Egyetem igen nagy tekintélynek örvendő római jogász-professzora foglalta össze zárszavában. Hangsúlyozta, hogy milyen nagy jelentősége van az összehasonlító jog szempontjából a modern magánjog római jogi gyökerei elemzésének. Természetesen minden esetben konkrét elemzésre van szükség, és nem lehet megelégedni az általános szintű megállapításokkal. A római jog a különböző jogrendszerek vizsgálata során a közös nyelvet jeleníti, és a római jogon alapuló jogösszehasonlításnak nem akadályozza, hogy a vizsgálat tárgyává tett jogrendszerek eltérő társadalmi berendezkedésű országokban működnek. Éppen ez a konferencia bizonyítja szemléletes módon ennek az összehasonlításnak az eredményességét. Végül Pugliese professzor köszönetet mondott a kollokvium magyar és olasz előadónak, szervezőinek, a Római Magyar Akadémia igazgatójának, a Római Egyetem Jogi Karának dékánjának és a konferencia valamennyi résztvevőjének, és kifejezte reményét, hogy az olasz és magyar romanisták és civilisták együttműködése a jövőben tovább folytatódik.

Czuglérné Ivány Judit

Jobbágyi Gábor: „A grógvitói tevékenység újabb polgári jogi vonatkozásai, különös tekintettel a személyiségi jogi és felelősségi kérdésekre” c. kandidátusi értekezésének nyilvános vitájáról

A Tudományos Minősítő Bizottság 1987. május 27-re tűzte ki dr. Jobbágyi Gábor kandidátusi értekezésének nyilvános vitáját. Az értekezés opponensei dr. Sólyom László, az állam- és jogtudományok doktora, valamint dr. Törő Károly, az állam- és jogtudományok kandidátusa voltak. A szerző ér-

Czuglérné Ivány Judit egyetemi adjunktus, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar (Budapest).